

Вектори вибору шляхів удосконалення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язберігальної діяльності в початковій школі

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград)

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема вдосконалення підготовки сучасного вчителя обумовлена загальними процесами інформатизації та глобалізацією освітнього простору в межах європейської моделі розвитку.

У цьому контексті очільники педагогічної науки зазначають, що в модернізаційному розвитку вітчизняної освіти мають враховуватися потужні інтеграційні процеси, що відбуваються у світі, зокрема в країнах Європейського Союзу, що висуває якісно нові завдання в розробці освітньої політики щодо узгодженої стратегії змін усіх рівнів освіти країн-учасниць [8].

Фактичним відліком початку модернізації навчального процесу у вищій школі стало підписання Україною спільної Болонської декларації з країнами Євросоюзу про створення єдиного освітнього простору. Це дало поштовх до реорганізації національної системи вищої освіти.

Саме Болонський процес став тим європейським вектором розвитку вищої освіти, що вимагає запровадження нових стандартів навчального процесу та відповідних технологій щодо їх реалізації.

Отже, модернізація системи функціонування вищої школи є осучасненням процесу професійної підготовки майбутнього вчителя на основі останніх здобутків вітчизняної і європейської педагогічної теорії й практики.

Оновлення змісту та спрямованості національної освіти, орієнтація на формування здоров'язберігального світогляду у всіх учасників навчального процесу, безумовно є своєчасним і має враховуватися в сучасній підготовці майбутнього вчителя фізичного виховання.

Зростання суспільного запиту щодо підвищення оздоровчої функції фізичної культури в школі, яка потерпає від наслідків невинної інтенсифікації навчальних навантажень, об'єктивно потребує вдосконалення й модернізації підготовки сучасного фахівця, спроможного реалізувати функції організатора та провідника здоров'язберігальних технологій у процесі навчання.

Практична діяльність учителя фізичного виховання, яка традиційно спрямовується на стимуляцію фізичного розвитку й загальної рухової підготовленості школярів неспроможна забезпечити прийнятний рівень соматичного здоров'я та недвозначно вказує на значну девальвацію, тобто знецінення оздоровчого потенціалу шкільної фізичної культури, про що свідчить виразна тенденція останніх десятиліть щодо погіршення стану здоров'я учнів за роки шкільного навчання внаслідок впливу дидактогенного чинника [1; 7].

Отже, основний критерій розв'язання проблеми якісної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури полягає в його професійній здатності реалізувати сучасний потенціал оздоровчої фізичної культури задля подолання існуючого негативного тренду погіршення здоров'я школярів [5].

Саме тому модернізація професійної діяльності в умовах сучасних навчальних навантажень полягає, на нашу думку, у максимальному наближенні шкільної фізичної культури до потреб і вимог навчального процесу, тобто має сприяти формуванню тих проявів рухової функції та психофізичних якостей, які забезпечують максимальну адаптабельність дітей до негативів навчальних навантажень [7].

Отже, розглядаючи виклики сучасного процесу навчання щодо здоров'язбереження школярів в умовах постійно прогресуючих навантажень і неефективність діючої моделі фізичного виховання, слід визнати, що проблема підготовленості вчителя фізичної культури до здоров'язберігальної діяльності потребує нагального розв'язання в контексті загальної стратегії та європейських перспектив розвитку освіти в країні.

Завдання роботи полягає в пошуку й обґрунтуванні шляхів та спрямованості вдосконалення підготовки вчителя фізичної культури до здоров'язберігальної діяльності в початковій школі на основі теоретичного аналізу та вивчення практичної діяльності вчителів.

Методи та організація дослідження. Для розв'язання зазначеного завдання застосовано метод діагностичного анкетування. Під час обробки кількісних даних анкетування застосовували рейтингову оцінку, що визначала схильність респондента до тієї чи іншої думки. Рейтингову оцінку вираховували за середнім балом.

У дослідженні брали участь учителі фізичної культури – слухачі курсів підвищення кваліфікації Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. Василя Сухомлинського в кількості 98 осіб та вчителів початкових класів, котрі проводять уроки фізичної культури (67 осіб).

Залучення до опитування вчителів початкових класів, які проводять уроки фізичної культури, дає змогу оцінити, на нашу думку, усі потреби та вади шкільної фізичної культури з позиції цілісності навчального процесу та аргументації необхідності попередження нозологій учнів молодших класів, що виникають унаслідок інтенсивних навчальних навантажень (тобто дидактогеній).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів досліджень. За опрацьованими даними анкети більшість учителів початкової школи (85,2 %) та фізичного виховання (87,2 %) одностайні в тому, що сучасний рівень навчальних навантажень негативно впливає на стан здоров'я учнів початкової школи, але оцінки щодо інтенсивності цього негативного впливу суттєво різняться. Так, 25,4% учителів початкових класів вважають, що протягом навчання в початковій школі стан здоров'я дітей значно погіршується, а число вчителів фізичного виховання, котрі відзначають погіршення стану здоров'я дітей, сягає 39,4% опитаних. Різниця в оцінках може полягати в тому, що вчитель початкової школи за своїм статусом спостерігає за учнями лише чотири роки, а вчитель фізичного виховання має унікальну можливість здійснювати моніторинг фізичного розвитку, фізичної та функціональної підготовленості, соматичного здоров'я дитини протягом усього шкільного навчання.

Необхідність проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних захворювань учнів початкової школи визнають понад 80 % учителів початкових класів та більше половини (54,6 %) фахівців із фізичного виховання, що свідчить про їх меншу обізнаність із гостротою проблеми.

Усвідомлення вчителями початкових класів причинно-наслідкових зв'язків між напруженою учнівською працею та формуванням механізмів патогенезу, які через певний час діагностуються лікарями як шкільні (тобто набуті в процесі шкільного навчання) форми сколіозу, акомодативні (тобто теж шкільні) форми короткозорості, численні невротичні стани, об'єднані назвою «шкільні неврози» й ін., є принципово важливим для розуміння, яким має бути вчитель фізичного виховання, що і як робити разом з іншими педагогами, щоб навчання не забиравало здоров'я дітей.

Тому зафіксована недооцінка меншою частиною вчителів фізичного виховання можливості проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних захворювань є свідченням традиційних, але, на жаль, уже застарілих цільових установок у підготовці майбутнього фахівця із фізичного виховання як спеціаліста навчальної, спортивно-масової та оздоровчої роботи взагалі, безвідносно до ергономічного профілю вимог до організму дітей, сучасного навчального процесу початкової школи.

Підтвердженням правомірності такого судження був вибір найбільш перспективних та ефективних напрямів оздоровчої роботи в початковій школі, де третина вчителів початкових класів обрали проведення щоденного оздоровчого супроводу навчального процесу.

Понад половина вчителів фізичного виховання (58,6 %) традиційно обрала найбільш перспективним та ефективним способом підвищення рухової активності учнів за рахунок активізації позакласної фізкультуро-оздоровчої роботи (зокрема секційної, гурткової, організації змагань і спортивних свят).

Цікавим у цьому питанні було також те, що 25,2 % учителів початкових класів розглядають оптимізацію навчальних навантажень на основі зменшення їх обсягу та інтенсивності як пріоритет у збереженні здоров'я учнів, що опосередковано підтверджує розуміння залежності між рівнем навчальних навантажень та здоров'ям учнів, а 23,1 % віддають перевагу пошуку та застосуванню інноваційних оздоровчих технологій, яких потребує характер навчальної праці учнів, тобто тих методик, які дають змогу зменшити «здоров'явитратні» компоненти навчальної праці.

Серед учителів фізичного виховання менше 12,9 % надали перевагу оптимізації навчальних навантажень, що вказує на певне нерозуміння природи виникнення дидактогенних захворювань у більшості опитаних. Насторожує також те, що менше 6,1 % бачить застосування інноваційних оздоровчих технологій серед перспективних напрямів здоров'язбереження учнів початкової школи, що вказує на певний консерватизм у поглядах та стримане ставлення до нововведень, зокрема до застосування інноваційних оздоровчих технологій.

Під час визначення рейтингу потенційної небезпечності для здоров'я учнів компонентів інтенсивної навчальної праці вчителі початкових класів оцінили запропоновані варіанти практично як рівнозначні. Так, статичний компонент пов'язаний із тривалим сидінням за партою, отримав 33,3 %, нервово-емоційний компонент через хвилювання та розумове напруження – 31,4 %, а зоровий, який пов'язаний із роботою в ближній зоні (читання, письмова робота та ін.), – 70,2% опитаних.

Учителі фізичного виховання найнебезпечнішими в напруженій учнівській праці визначили статичний (46,2 %) і нервово-емоційний компонент (30,6 %).

Порівняння отриманих рейтингів із нозологічним профілем дидактогенної захворюваності учнів початкової школи, за даними різних науковців та дослідницьких центрів, свідчить, що думки вчителів фізичного виховання є найближчими до них. Але небезпека зорового компонента виглядає при цьому заниженою (12,9 %). Найменшу увагу вчителі початкових класів та фахівці фізичного виховання приділили чиннику невідповідності санітарно-гігієнічних умов проведення навчальних занять (рівень та якість освітлення, температурний режим, відповідність шкільних меблів, інвентаря й обладнання та ін.). Можливо, це пов'язано з тим, що в останні кризові роки вчителі, на жаль, «звикли» (стерпілися) з тим, що вимоги шкільної гігієни не витримуються у зв'язку з незадовільним фінансуванням утримання освітніх закладів країни. Холодні класи, промерзлі взимку спортивні зали, низькі чи зависокі парти, майже цілковита відсутність спортивного інвентаря та обладнання й інші негаразди сприймаються як звичайний стан речей.

Питання про заходи здоров'язбереження, які проводяться в початковій школі систематично, виявило, що, крім уроків фізичної культури та фізкультпауз і фізкультхвилинок, від колишньої системи фізичного виховання нічого не залишилось. Інші заходи (гімнастика до занять, динамічні перерви, заняття в гуртках або спортивних секціях, спортивні змагання та свята практично не проводяться. Тому цілком очевидно, що подолати зростання дидактогенних захворювань залишки старої системи фізичного виховання школярів не спроможні.

Наступне питання анкети було, по суті, перевірою щодо визначення педагогами небезпечних компонентів інтенсивної учнівської праці й вимагало визначитись у функціональних системах організму учнів, які найбільше потерпають від надмірних навчальних навантажень. Учителі початкових класів точно відтворили рейтинг перших трьох компонентів учнівської праці, які негативно впливають на відповідні функціональні системи. Це опорно-рухова система (вплив статичного компонента) – 32,8 %; центральна нервова система (вплив нервово-емоційного компонента навчання) – 27,6 %; зорова система (вплив зорових робіт у ближній зоні бачення під час читання та письмових робіт) – 21,7 %. В учителів фізичного виховання співвідношення зафіксовано лише за першим компонентом – статичними навантаженнями й, відповідно, опорно-руховою системою – 67,1 %. Другою системою за вразливістю визначено серцево-судинну – 15,4 %, а третьою – зорову – 6,9 %. Це, на нашу думку, теж є вагомим свідченням того, що вчителі початкових класів більш глибоко розуміються на проблемі виникнення й механізмах розвитку дидактогенних захворювань.

Серед питань, які мали дати відповідь стосовно недостатнього рівня організації й проведення оздоровчої роботи в початковій школі, – визначення рівня значущості чинників, що заважають або гальмують проведення цієї діяльності.

Учителі початкових класів найбільш негативними чинниками, які є завадою для організації й проведення оздоровчої роботи, убачають брак інвентаря, обладнання та місць для занять (36,4 %) і низьку вмотивованість учителя (у зв'язку з відсутністю фінансування цього виду роботи) (27,6 %). Показово, що третім за значущістю (а точніше – другим-третім) став чинник дефіциту знань у галузі сучасного здоров'язбереження (26,2 % опитаних). В учителів фізичного виховання рейтинг гальмівних чинників мав дещо інший вигляд. Найбільшим негативом вони вважають відсутність фінансування позакласної фізкультурно-оздоровчої роботи в початковій школі (39,4 %), брак інвентарю, спортивного обладнання та місць для фізкультурно-оздоровчих занять (28,0 %), дефіцит часу для організації та проведення оздоровчої роботи в початковій школі (17,6 %). На недостатність знань у галузі сучасного здоров'язбереження вказало лише 10,6 % респондентів. Заслугує на увагу також те, що серед інших негативів 4,4 % опитаних указали на дискримінаційне ставлення до предмета «фізична культура» в початковій школі.

Щодо напрямів покращення підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання до роботи з попередження дидактогенних захворювань учителі початкових класів обрали підвищення рівня методичної підготовки (28,9 %), практичної підготовки (29,7 %), науково-теоретичної (17,6 %), організаційно-менеджерської (18,1 %), а шляхи покращення підготовки майбутнього вчителя, на думку вчителів фізичного виховання, полягають у наступному: на думку 18,6 % – це підвищення методичної підготовки, 21,6 % – практичної підготовки, 19,1 % – організаційної та менеджерської підготовки, науково-теоретичної (16,7 %), а дослідницької підготовки – лише 3,8 % опитуваних.

Під час визначення співвідношення міри відповідальності за стан здоров'я учнів початкової школи між учителями фізичного виховання та учителями початкових класів, більшість учителів по-

чаткових класів (до 80 %) вважають більш відповідальними себе, пропонуючи при цьому співвідношення 3:1.

Учителі фізичного виховання поділяють таку відповідальність між собою та вчителями початкових класів порівну, тобто 1:1, про що зазначили 67,2 % опитаних.

Отримані дані показують, що вчитель фізичної культури традиційно бачить оздоровчу місію фізичного виховання учнів в основному лише через необхідність збільшення рухової активності школярів. Це стратегічно важливе завдання цілком правильно продовжує залишатись одним із головних у чинній навчальній програмі [9] й поглядах фахівців [2; 4; 6]. Але на сьогодні цього вже не досить, щоб залишитись учню здоровим за роки шкільного навчання. Рівень навчальних навантажень школярів переважає фізіологічно обґрунтовані вікові норми більше ніж у 20 разів і продовжує невпинно зростати [1].

Це об'єктивно вимагає необхідності підготовки вчителя до застосування тих здоров'язберігальних технологій, які спроможні мінімізувати негативи інтенсифікації навчального процесу.

Саме поєднання біологічної потреби дитини в рухах із прикладними, тобто обумовленими потребами навчання, технологіями здоров'язбереження учня будуть сучасним уявленням на шкільну фізичну культуру з точки зору кінезології [3].

Так, проведене дослідження дає підставу виявити й обґрунтувати принципово нову спрямованість і зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язберігальної роботи, а саме попередження дидактогенних нозологій школярів.

Висновки. Традиційна направленість здоров'язберігальної діяльності вчителя фізичної культури, яка спрямовується на підвищення рухової активності (і, відповідно, підготовка до неї майбутніх педагогів) не спроможна сьогодні забезпечити позитивну динаміку здоров'я дітей протягом початкового періоду навчання.

Усвідомлення вчителями-практиками причинно-наслідкових зв'язків між напруженою учнівською працею та формуванням механізмів патогенезу є принципово важливим для розуміння змісту й спрямованості здоров'язберігальної діяльності майбутнього педагога.

Фізкультурно-оздоровча діяльність майбутнього вчителя повинна будуватися на сучасних уявленнях про валеолого-педагогічні засади організації навчального процесу та соціально-детермінованих кінезіологічних особливостях організму школярів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці оновленого змісту й спрямованості підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язберігальної роботи з учнями початкової школи.

Джерела та література

1. Адаптация организма учащихся к учебной и физической нагрузкам / под ред. А. Хрипковой, М. Антроповой. – М. : Педагогика, 1982. – 240 с.
2. Бабік Н. Основи здоров'я в початковій школі: метод. коментар / Н. Бабік, Н. Коваль // Початкова школа – 2005. – №10. – С. 42–47.
3. Бальсевич В. К. Очерки по возрастной кинезиологии человека / В. К. Бальсевич. – М. : Сов. спорт, 2009. – 220 с.
4. Гончаренко М. С. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітньому процесі / М. С. Гончаренко, В. Є. Новикова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 12 – С. 39–43.
5. Денисенко Н. Г. Модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами / Н. Г. Денисенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Вип. 81. – Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт : збірник. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – № 81. – С. 33–37.
6. Дубогай О. Д. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі / О. Д. Дубогай. – К. : Вид. дім «Шкільний світ», 2005. – 112 с.
7. Железняк Ю. Д. Развитие статической выносливости как фактор улучшения адаптабельности детей 6–7 лет к ученому труду / Ю. Д. Железняк, С. В. Бондаренко // Теория и практика физической культуры. – 1990. – №10. – С. 32–34.
8. Кремень В. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України / В. Кремень // Вісник НАН України. – 2001. – № 3. – 47 с.
9. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи : Фізична культура. – К. : Вид. дім «Освіта», 2011. – С. 331–337.

Анотації

Актуальність дослідження обумовлена зростанням суспільного запиту щодо підвищення оздоровчої функції фізичної культури в школі, яка потерпає від наслідків інтенсифікації навчальних навантажень та об'єктивно потребує вдосконалення підготовки сучасного фахівця, спроможного реалізувати функції організатора й провідника здоров'язберігальних технологій у процес навчання. Завдання роботи полягали в обґрунтуванні шляхів та спрямованості вдосконалення підготовки вчителя фізичної культури до здоров'язберігальної діяльності в початковій школі. У дослідженні використано метод діагностичного анкетування. Результати роботи підтверджують, що більшість респондентів (до 87,2 %) визнають негативний вплив навчальних навантажень на здоров'я учнів. Понад 80 % учителів початкових класів та 54,6 % фахівців із фізичної культури погоджуються з необхідністю проведення оздоровчої роботи з попередження дидактогенних захворювань учнів. Установлено, що частина учителів фізичної культури залишається на застарілих позиціях в організації оздоровчої роботи, оскільки не враховують ергономічний профіль вимог до організму дітей сучасного навчального процесу початкової школи. Усвідомлення вчителями-практиками причинно-наслідкових зв'язків між напруженою учнівською працею й формуванням механізмів патогенезу принципово важливе для розуміння змісту та спрямованості здоров'язберігальної діяльності майбутнього вчителя з попередження дидактогенних захворювань учнів початкової школи.

Ключові слова: навчання, захворювання, здоров'язбереження, підготовка вчителя.

Галина Панченко. Векторы выбора путей усовершенствования подготовки будущего учителя физической культуры к здоровьесберегающей деятельности в начальной школе. Актуальность исследования обусловлена ростом социального запроса на повышение функции физической культуры в школе, которая подвержена последствиям интенсификации учебных нагрузок и объективно требует усовершенствования подготовки современного специалиста, способного реализовать функции организатора и проводника здоровьесберегающих технологий в процесс обучения. Задача работы состоит в обосновании путей и направленности усовершенствования учителя физической культуры для здоровьесберегающей деятельности в начальной школе. В исследовании использован метод диагностического анкетирования. Результаты работы подтверждают, что большинство респондентов (до 87,2 %) признают негативное влияние учебных нагрузок на здоровье учеников. Более 80 % учителей начальных классов и 54,6 % учителей физической культуры соглашаются с необходимостью проведения оздоровительной работы по предупреждению дидактогенных заболеваний учащихся. Установлено, что часть учителей физической культуры остаются на устаревших позициях в организации оздоровительной работы, поскольку не учитывают эргономичный профиль требований к организму детей современного учебного процесса начальной школы. Осознание учителями-практиками причинно-следственных связей между напряженным учебным трудом и формированием механизмов патогенеза есть принципиально важным для понимания содержания и направленности здоровьесберегающей деятельности будущего учителя по предупреждению дидактогенных заболеваний учащихся начальной школы.

Ключевые слова: обучение, заболевание, сохранение здоровья, подготовка учителя.

Halyna Panchenko. Vectors of Choice of Theways of Improvement of Future Physical Culture Teacher Preparation for Health Saving Activity in Elementary School. Topicality of the study is predetermined by growth of social demand of increasing the function of physical culture at school which is influenced by the effect of intensification of educational loads and needs improvement of preparation of a modern specialist who is able to realize the functions of an organizer and a conductor of health saving technologies into the educational process. Objective of the work is grounding of the ways of improvement of a physical culture teacher aimed at health saving activity at elementary school. We have applied the method of diagnostic survey in our study. The results of the work prove that most of the respondents (up till 87,2 %) acknowledge the negative influence of educational loads on pupils' health. More than 80 % of teachers of elementary classes and 54,6 % of physical culture teachers agree with the necessity of conducting of health improvement work aimed at preventing of didactic-gene diseases of pupils. It was established that some of physical culture teachers keep to old positions in organization of health improvement work as they don't take into account ergonomic profile of demands to an organism of children of the modern educational process of elementary school. Understanding by teachers-practitioners of cause-and-effect relations between intensive educational process and formation of mechanisms of pathogenesis is very important for understanding of the content and orientation of health saving activity of a future teacher at preventing of didactic-gene diseases of pupils of elementary school.

Key words: education, disease, health saving, preparation of a teacher.